

El matacà: un element de defensa passiu per a una defensa activa de l'edifici

MARC PONS PRATS

Secció d'Arqueologia Museu Arxiu de Vilassar de Dalt
Museu Parroquial Parròquia de Sant Genís de Vilassar

Presentació

L'art de la guerra, entenent que aquest concepte és molt ampli en si mateix, comprèn el treball de defensa i atac durant el desenvolupament d'un enfrontament.

La guerra ha anat sempre molt lligada a l'evolució tecnològica i això ha propiciat que cada conflicte tingués els seus exèrcits i que aquests guerrers (qui fa la guerra) disposessin en cada moment d'unes armes molt concretes.

Així mateix, davant de l'atacant, hi ha el defensor i aquest també ha hagut d'equipar-se amb armament i proteccions per fer front a aquest enemic.

Davant de l'encontre de les dues parts enfrontades, caldria parlar de l'armament i de les tècniques que cadascun desenvolupa per fer front al contrari.

Per la naturalesa de la trobada en la qual s'emmarca la presentació d'aquest treball, voldria parlar d'un element molt singular, present a molts edificis, que es podria definir com un element de defensa passiu que permet fer una defensa activa d'una edificació que resulti atacada:

Els matacans

El present text es pot desglossar en dues parts complementàries, però diferents entre elles.

La primera part serà més expositiva i servirà per donar a conèixer aquest element constructiu.

Al segon apartat, el text presentarà 4 edificis que tenen matacans en la seva composició arquitectònica. Quatre exemples ben diferents entre si, ja que en trobarem de titularitat pública i privada i veurem com, al mateix temps, són de naturalesa també ben diversa: masies, castells i esglésies.

Què és un matacà?

El desenvolupament d'aquest apartat és doble. Primer, per entendre exactament què és aquest element i poder comprendre el seu funcionament. I en segon lloc, per poder-lo dimensionar des d'un punt de vista purament constructiu i arquitectònic.

Una manera molt poc científica, però molt senzilla, de definir un matacà és classificar-lo com un element arquitectònic concebut per a la defensa d'una edificació.

Des de l'exterior pot semblar un balcó, un balcó de barana sòlida (no de barana de ferro o fusta) sense terra, és a dir, un element que sobresurt de la façana, on la barana opaca i sòlida protegeix de l'exterior.

La seva missió era poder veure i poder atacar l'enemic i quedar resguardat dels projectils que poguessin tirar els assaltants.

Normalment, els matacans són un punt per resguardar-se, com ho podrien ser els merlets d'un castell, però al mateix temps permetien tenir una visió i fer un atac, característica en aquest cas més semblant a la funció de les espitlleres.

Així mateix, des de l'obertura (porta) que donaria accés a aquest *balcó sense terra*, es podien llençar projectils o qualsevol altre objecte sobre els atacants per dificultar-los l'assalt (pedres, sorra calenta... i tot allò que ens puguem imaginar).

Els matacans estaven situats a la vertical de les obertures (portes) que calia protegir de manera especial, ja que aquests *forats* en els murs constitueixen l'element més fràgil de tot el perímetre dels edificis.

Exemple arquitectònic

Per exemplificar aquesta part més expositiva del text, s'acompanyen la planta, l'alçat i la secció constructiva del matacà que corona la façana de la casa de Can Sabatés de Vilassar de Dalt. La propietat em va deixar accedir a la casa, fet pel qual voldria deixar constància del meu agraïment en aquestes línies.

Can Sabatés és una casa situada al carrer del Nord número 2 de Vilassar de Dalt, també té façana pel carrer Àngel Guimerà, on li correspon el número 64 i el carrer del Doctor Emili Masriera i Guardiola, on li correspon el número 1.

La casa estava en mal estat i la propietat actual la va restaurar completament, fa aproximadament uns 6 anys. Actualment, la casa presenta molt bon estat de conservació.

La façana principal (sud) conserva una gran porta dovellada, espitlleres, finestres... i el matacà, que corona la façana de Can Sabatés, està situat sota el cos superior de la crugia central que es troba rematat amb merlets.

Les dimensions del matacà correspondrien a un petit balcó: 26 cm de profunditat (més 19 cm del gruix del tancament-barana) per 81 cm d'amplada (amplada lliure interior). El parapet (barana) té 55 cm d'altura. El gruix del parament és de 16 cm i l'element decoratiu superior, de 19 cm.¹

La base del matacà es troba a 6.50 m de terra (nivell de l'era i del paviment interior de la casa).

Compositivament, és una estructura auxiliar que neix a partir d'una doble mènsula encastada a la façana. Sobre les mènsules, un parament de pedra tanca l'element. Tot ell és de granit (possiblement de procedència local). L'element decoratiu superior correspon a la recent reforma de la casa. I la peça inferior també és un motiu geomètric decoratiu *escacat dentat* que es va repetint a totes les obertures a semblança de la finestra principal del primer pis.

L'espai propi que genera el matacà per ser usat com a defensa és, encara no, un rectangle de 7 cm d'amplada lliure per 81 cm d'amplada lliure.

És un forat que en planta i en alçat és minúscul, però que si es veu en oblic permet una bona visió de l'espai que correspondria a l'era de la casa i fins i tot permetria el llançament d'objectes i/o la manipulació d'armament.

Quatre exemples diferents dins del patrimoni de Vilassar de Dalt

A Vilassar de Dalt, podem veure tres matacans en tres edificis diferents i se'n té documentat un altre que només es pot veure en les fotografies.

La presentació d'aquests quatre exemples ha de servir, no només per veure la riquesa del petit patrimoni i dels detalls que moltes vegades ens passen desapercebuts, sinó que també ha de posar de manifest la presència dels elements d'atac i defensa en molts edificis que, sense

¹ Vegeu el dibuix de la planta, l'alçat i la secció del matacà de Can Sabatés (Vilassar de Dalt).

estar concebuts com un element militar, van haver de condicionar-se per aguantar setges. Així mateix, veurem les diferents naturaleses dels edificis i la seva propietat.

1. El castell²

Si un edifici de Vilassar de Dalt és, per definició pròpia, un edifici concebut per rebre atacs és, sens dubte, el castell. Si bé el seu aspecte actual és més propi d'un palau residencial, la seva essència inicial no ha de ser perduda de vista.

És de propietat privada.

Es troba situat a l'extrem oest – nord-oest del nucli.

El castell presenta elements propis i molt definidors, com les muralles, el fossar, els merlets que coronen tota l'edificació, les múltiples espitlleres, i entre altres, un matacà que defensa l'entrada principal.

Es troba ubicat sobre la porta d'accés en el segon espai del recinte jussà, un cop passada la porta del pont.

La seva composició i dimensions no variarien massa de les de Can Sabatés. Però aquest extrem no ha pogut ser verificat, ja que no s'ha tingut accés a l'element.

2. Can Sabatés³

Aquesta masia és la que dona l'exemple gràfic a aquest treball.

Les seves dimensions i ubicació ja han estat exposats a l'apartat anterior.

Es troba ubicada a la zona nord del nucli i és un habitatge privat.

3. Can Rafart⁴

És una altra masia que correspon a l'antic Mas Riera. Es troba a l'avinguda de Sant Sebastià, és a dir, sortint del poble en sentit Cabrils.

És un edifici de titularitat pública, de l'Ajuntament. Està destinat a centre social i és un equipament municipal.

Ha estat molt modificat, tant des del punt de vista exterior com interior. Se cita en aquest treball a nivell informatiu, però des de la perspectiva divulgativa és molt més explicatiu el cas de Can Sabatés.

El seu matacà presenta formes molt més decoratives que el de Can Sabatés.

Tot i així, pel que fa a la posició i les dimensions, es podria dir que són molt semblants.

No té l'obertura de façana que hi donaria accés.

4. L'església⁴

Si bé la seva concepció és diferent de la del castell, que ja s'ha comentat que és un edifici concebut per la guerra, l'església gòtica de Vilassar també presentava un matacà. En aquest cas, estava situat a la paret de migdia (façana lateral sud). La seva missió seria la de protegir la porta lateral, la que sortia al cementiri adossat a l'església.

Posteriorment, durant el primer quart del segle XVII es van annexionar les capelles laterals de Sant Jaume i Sant Elm i la porta de sortir al cementiri es va desplaçar, fet que va fer que el matacà perdés la verticalitat respecte a l'obertura a la qual havia de donar protecció.

El matacà al qual es fa referència ja no hi és, ja que l'església gòtica va ser enderrocada just acabada la Guerra Civil, però les restes d'aquest edifici i algunes de les fotografies que se'n conserven es poden veure al Museu Parroquial (Parròquia de Sant Genís de Vilassar).

A. Semblances

Tot i la naturalesa dels edificis, la solució per a la construcció del matacà és pràcticament idèntica en tots els casos exposats.

Un element encastat a la paret (ja sigui de pedra granítica o d'obra de fàbrica de maó) permet guanyar distància respecte a la verticalitat del parament.

Un element de base, o directament el parament que protegeix el matacà, se sosté sobre les mènsules.

Des d'un punt vista estructural, cal que les mènsules tinguin un encastament perfecte en el mur per evitar-ne la rotació en el punt de suport.

Així mateix, cal dir que serà necessari edificar primer el tancament i després construir el matacà.

Així mateix, el doble sistema de mènsula també facilita la seva execució.

En tots els casos sembla que la mènsula seria una peça massissa de pedra, per bé que també seria factible que es fessin amb maó ceràmic.

En el cas del castell, a diferència de Can Sabatés, el matacà se sosté gràcies a un arc de maó ceràmic col·locat a sardinell (el maó es recolza l'un

^{2 3 4} Vegeu les imatges dels 4 matacans localitzats a Vilassar de Dalt.

contra l'altre per la cara de major superfície). Des d'un punt de vista purament constructiu, és una solució vàlida, per bé que en aquest cas es crea un esforç suplementari d'empenta lateral a l'extrem de la mènsula que, en el cas de Can Sabatés, amb una peça única amb recolzament simple, no es dóna.

La presència de matacans en una diversitat d'edificis com els presentats no ens ha de sorprendre i respon a la violència general que hi havia en la societat del moment, especialment colpidora tant pels enfrontaments interns com per la presència de les ràtzies de la pirateria.

B. Diferències

Vistos els exemples presentats, es fa palesa una violència dins de la societat que requereix fortificar les edificacions, tant les privades com les públiques, sense distingir tampoc, l'ús pel qual varen ser concebudes (civil, religiós o militar).

El castell és un edifici preparat per a la defensa, tant de la mateixa construcció com per la de les persones que l'ocupen i, fins i tot, per les que poden trobar-hi refugi tot i no ser del castell (aixopluc de la comunitat).

Aquest concepte de protecció col·lectiva també és d'aplicació si s'analitza l'església (gòtica). Un edifici amb una finalitat religiosa i espiritual que veu transformada la seva fisonomia i se li adapten solucions de fortificació: merlets i matacà.

No ha d'estranyar, doncs, que uns edificis amb aquesta base constructiva, fossin capaços de resistir i foragitar el primer atac de les tropes franceses, l'agost de 1713 (cal fer la lectura dins del context de la Guerra de Successió 1708-1714). A la segona entrada dels francesos a Vilassar, el poble va sucumbir.

Els altres dos aspectes ja no fan referència a edificis públics, sinó que ens versen al camp de l'habitatge privat.

En ambdós casos, Can Sabatés i Can Rafart, són clars exemples del que va ser el primitiu poblament vilassarenc, és a dir, un poblament dispers de masos escampats per tot el territori. Òbviament, paral·lelament també hi haurà un poblament que consolidarà la sagrera parroquial, però aquest no necessitarà aquests elements de protecció, ja que estarà molt més proper a la salvaguarda que els ofereix el castell o l'església.

És aquest poblament de nucli el que recorrerà en cas d'auxili al castell o a l'església, però també hi haurà cases que es fortificaran de manera

individual per ser cases importants dins de la vila o distants dels centres d'aixopluc.

Cloenda

Els edificis presenten molts elements que estan vinculats als actes de violència ocorreguts al llarg de la història.

Els edificis es bastien i es completaven amb elements defensius: merlets coronant els murs, espitlleres per poder disparar l'enemic (canvien segons si són fletxes o armes de foc) o torres per albirar com més lluny millor.

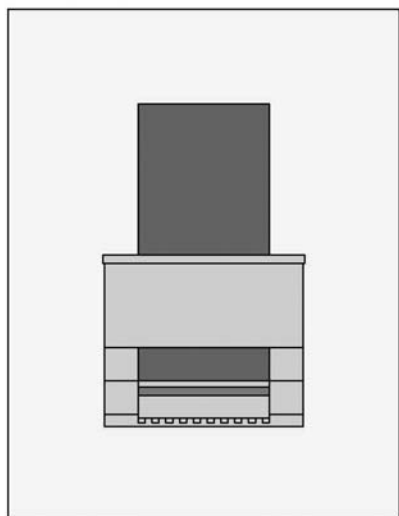
El matacà resulta ser un element senzill que permet la protecció del punt dèbil de la façana.

Una altra visió de l'aplicació del matacà és pensar en una estructura de matacà (sostenir un element de protecció que voli més enllà de la vertical del mur), el coronament de les torres de defensa. En el cas de Vilassar de Dalt, són molt visibles les mènsules a la torre de Can Mayans.

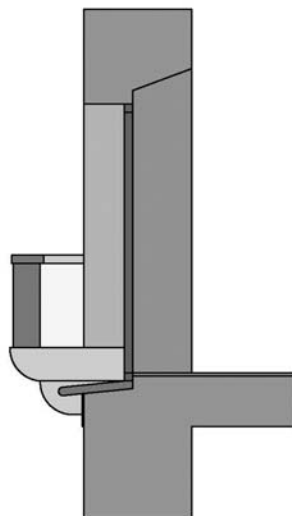
El text analitza diferents exemples dins del patrimoni local, però no ha de sorprendre, lògicament, que fora del municipi localitzem exemples paral·lels, com poden ser, sense anar gaire lluny, el Castell de Sant Vicenç de Burriac (ara molt malmès), l'església parroquial de Cabrera de Mar o masies i cases fortes de la contrada.

Però, amb tot... possiblement cap element passa tan desapercebut a les mirades com el matacà.

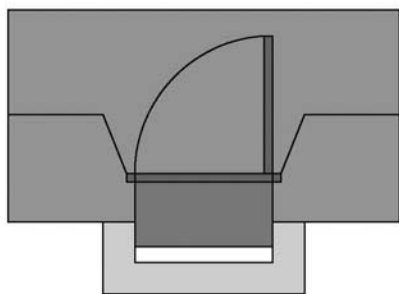
⁵ Vegeu la imatge de la torre de Can Mayans.

Alçat

Secció

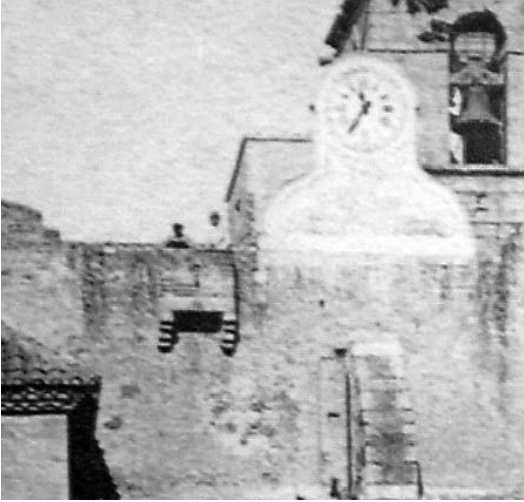
Planta

Matacà
can Sabatés
carrer Nord, 2
Vilassar de Dalt

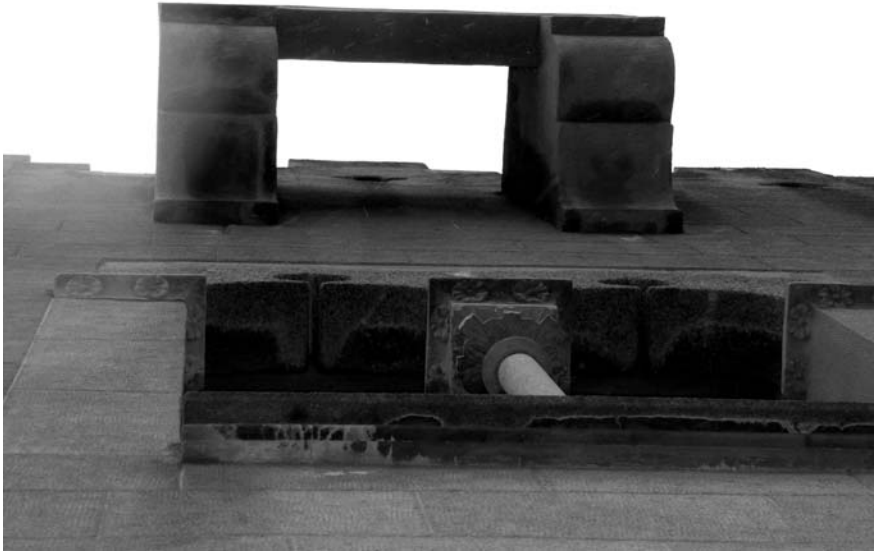

Imatge del matakà de l'església gòtica

Imatge del matakà del castell

Torres de guaita, defenses i fortificacions

Imatge del matabà de Can Rafart

Imatge del coronament de la torre de Can Mayans